

چشم‌اندازی به سیمای مهاجرتی استان تهران

(۱۳۸۵-۱۳۹۰)

مهرنوش میرمحمد

مقدمه

مهاجرت به‌عنوان یک پدیده‌ی جمعیتی فرایندی پیچیده است که علاوه بر حجم و رشد جمعیت، تغییرات قابل توجهی در ساخت و توزیع جمعیت ایجاد می‌کند. مهاجرت نیز همچون باروری و مرگ و میر از عوامل اصلی تغییر و تحول جمعیت است با این ویژگی که مانند باروری اثر افزایشی و مانند مرگ و میر اثر کاهش‌ی بر جمعیت دارد. ماهیت مهاجرت هم تغییرات دراز مدت و طولانی و هم آثار کوتاه مدتی را در تعداد و ساختار جمعیت ایجاد می‌نماید و تعادل یا عدم تعادل‌هایی را در جامعه ایجاد می‌کند.

با توجه به رشد ناموزون و نامناسب جمعیت و تراکم به وجود آمده در پایتخت، شناخت الگوی مهاجرتی استان تهران به‌منظور برنامه‌ریزی و جلوگیری از رشد بی‌رویه‌ی این کلان‌شهر برای برنامه‌ریزی جمعیتی هر چه بیش‌تر و کارآمدتر ضروری به نظر می‌رسد. بنا بر این در این مقاله به بررسی سیمای

مهاجرتی استان تهران پرداخته می‌شود.

مهاجرت را می‌توان از عوامل مؤثر بر حجم نیروی کار، توزیع نیروی کار بر حسب مهارت، آموزش، تخصص، اشتغال و ... دانست و همواره از اجزای مهم شهرنشینی، توسعه‌ی اقتصادی، تغییرات اجتماعی و سیاسی به حساب آورد، که با تغییر پایگاه، شغل و موقعیت مکانی فرد نیز مرتبط است (خدامرادی و دیگران، ۱۳۹۲).

سیمای مهاجرت استان‌ها

تراکم نسبی جمعیت استان تهران نسبت به سال ۱۳۸۵ از ۸۲۹ نفر به ۸۹۰ نفر در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است که نسبت به سایر استان‌ها نیز رقم بالایی است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). از آن‌جا که بررسی الگوی مهاجرت بر اساس شناخت الگوی سنی مهاجرت و ساختار علل مهاجرت انجام می‌گیرد، شناخت جریان‌های مهاجرت و شدت و ضعف آن در مقیاس ملی و استانی، امکان ارزیابی میزان اثرگذاری آن بر تغییرات

جمعیتی کشور را فراهم می‌سازد. برای شناخت وسعت و جهت حرکت جمعیت و نیز ویژگی‌های مهاجرین داخلی، مهم‌ترین منبع آماری، اطلاعات حاصل از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن است. بررسی الگوی مهاجرت در استان‌های کشور بر اساس نتایج سرشماری نشان می‌دهد که توزیع کلی مهاجرت در بیش‌تر استان‌ها در حال تغییر بوده و بسیاری از استان‌هایی که طی سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ مهاجر فرست بوده‌اند، در سال ۱۳۹۰ به استان‌های مهاجرپذیر تبدیل شده‌اند به نحوی که تعداد استان‌های مهاجرپذیر در سال ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به ترتیب برابر ۱۳، ۲۲ استان بوده است که نشان‌دهنده‌ی بهبود و توازن توزیع مهاجرت در سطح استان‌های کشور است (طیفوری، ۱۳۹۲).

رشد جمعیت در ایران با توزیع نامتوازن جمعیت در سطح ملی همراه بوده است به طوری که طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، از مجموع جابه‌جایی‌های انجام‌شده بین

مهرنوش میرمحمد کارشناس گروه آمارهای اقتصادی پژوهشکده‌ی آمار است..

استان‌های کشور، حدود ۱۹/۳ درصد به مقصد استان تهران انجام شده است. استان‌های البرز، اصفهان و خراسان رضوی به ترتیب پس از استان تهران، بیش‌ترین جابه‌جایی‌ها را داشته‌اند. در سرشماری ۱۳۸۵ نیز استان تهران مهم‌ترین مبدأ و مقصد مهاجران بوده است که به نظر می‌آید امکانات بالقوه و بالفعل موجود در این استان و برخورداری از مزایای دیگر (از جمله اشتغال) در این زمینه مؤثر بوده است (خدامرادی و دیگران، ۱۳۹۲).

بررسی الگوی مهاجرتی استان تهران از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۰ نشان داده است که تعداد ۳۷۹۱۵۸ نفر از استان‌های دیگر وارد این استان شده‌اند و ۴۰۰۸۲۱ نفر از استان تهران خارج شده‌اند، که با توجه به عدد منفی به دست آمده از خالص مهاجرت استان (۲۱۶۶۳- نفر) استان تهران از مهاجرپذیری به مهاجرفرستی تغییر کرده است. (خدامرادی و دیگران، ۱۳۹۲). اما هنوز هم نسبت به سایر استان‌های کشور مهاجرپذیرتر است چرا که پایتخت بودن و تمرکز امکانات و ... به این ویژگی دامن زده است.

از مجموع ۳۷۹۱۵۸ نفر مهاجر از دیگر استان‌ها به استان تهران به ترتیب استان البرز با ۴۱۶۱۶ نفر (۱۰/۹۷ درصد)، خراسان رضوی با ۲۸۷۶۱ نفر (۷/۵۸ درصد) و استان همدان با ۲۵۵۵۲ نفر (۶/۷۳ درصد) بیش‌ترین و استان‌های خراسان جنوبی با ۱۶۲۳ نفر (۰/۴۲ درصد)، چهارمحال و بختیاری ۱۵۲۰ (۰/۴۰ درصد) و کهگیلویه و بویراحمد با ۹۷۳ نفر (۰/۲۵ درصد) کم‌ترین جابه‌جایی را به استان تهران داشته‌اند (خدامرادی و دیگران، ۱۳۹۲).

❖ مهاجرت در استان تهران

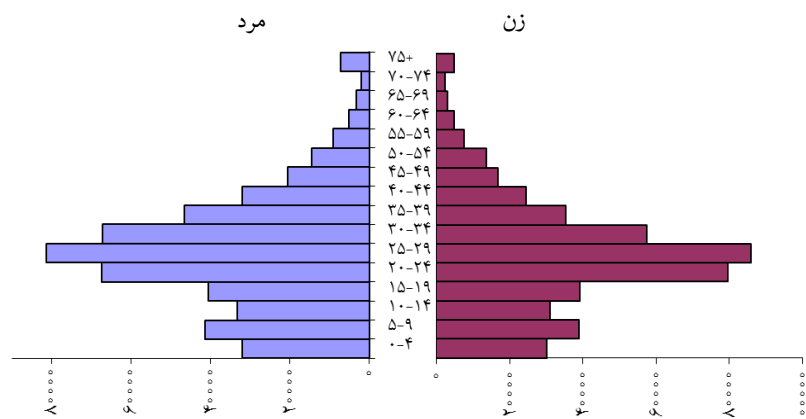
با توجه به جدا شدن استان البرز از استان تهران، سرشماری ۱۳۹۰ می‌تواند ویژگی‌های مهاجرتی استان تهران را به طور دقیق‌تری در اختیار ما قرار دهد. میزان مهاجرت خالص و تغییرات در فاصله‌ی دو سرشماری به ترتیب از ۴/۶ در سال ۱۳۸۵ به ۰/۲- در ۱۳۹۰ رسیده است. این تغییرات بی‌تأثیر از استان البرز به‌عنوان یک استان تازه تأسیس نیست که به محل جذب مهاجران تبدیل شده است در صورتی که در دوره‌ی قبل دو استان تهران

و البرز یک استان واحد بودند و مجموعاً با هم بزرگ‌ترین مقصد مهاجران بوده‌اند (خدامرادی و دیگران، ۱۳۹۲).

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، در فاصله‌ی زمانی پنج ساله و بر اساس آخرین جابه‌جایی‌ها به استان تهران یا در داخل استان در مجموع تعداد ۹۷۸۸۱۱ نفر مهاجرت کرده‌اند، که از این تعداد ۵۰۳۷۱۳ نفر (۵۱/۴۶ درصد) مرد و ۴۷۵۰۹۸ نفر (۴۸/۵۳ درصد) زن، با نسبت جنسی حدود ۱۰۶ بوده‌اند. ترکیب سنی مهاجران به استان تهران نشان می‌دهد بیش از نیمی از مهاجران (۵۳/۱۸ درصد) در گروه سنی ۲۰-۳۹ ساله بوده‌اند که شکل ۱ مربوط به هرم سنی مهاجران، این موضوع را به خوبی نشان می‌دهد.

مطالعه‌ی علت مهاجرت در سرشماری ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که بعد از پیروی از خانوار، دستیابی به مسکن مناسب و جستجوی کار برای مردان، از مهم‌ترین علت‌های مهاجرت محسوب می‌شوند و چون اکثریت مردان سرپرست خانوار هستند، خانوار نیز به تبعیت از آنان اقدام به مهاجرت می‌کنند. بنا بر این همین مسئله باعث دامن زدن به مشکل مسکن و اشتغال و تشدید نیازهای این دو بخش در مقصد خواهد شد.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، در فاصله‌ی زمانی پنج ساله و بر اساس آخرین جابه‌جایی‌ها به استان تهران یا داخل استان، از مجموع ۹۷۸۸۱۱ نفر ۵۰۵۰۰۶ نفر (۵۱/۵۹ درصد) علت مهاجرتشان پیروی از خانوار اعلام شده است که به صورت مهاجرت‌های جمعی خانواری بوده است. از این تعداد ۱۵۱۹۷۵ نفر مرد و

شکل ۱- هرم سنی مهاجران به تفکیک گروه‌های سنی در استان تهران سال ۱۳۹۰

جدول ۱- مهاجران وارد شده طی ۵ سال گذشته بر حسب جنس، علت عمدی مهاجرت بر اساس آخرین جا به جایی انجام شده (منظور مهاجران وارد شده در داخل و خارج استان می باشد)

جنس	جمع		پیروی از خانوار		دستیابی به مسکن مناسبتر		جستجوی کار		تحصیل		سایر علل و اظهار نشده	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مرد و زن	۹۷۸۸۱۱	۱۰۰	۵۰۵۰۰۶	۵۱٫۵۹	۱۴۷۹۶۴	۱۵٫۱۱	۹۳۹۴۹	۹٫۵۹	۵۳۵۲۹	۵٫۴۶	۱۷۸۲۶۳	۱۸٫۲۲
مرد	۵۰۳۷۱۳	۱۰۰	۱۵۱۹۷۵	۳۰٫۱۷	۱۱۲۶۸۳	۲۲٫۳۷	۸۳۴۴۵	۱۶٫۵	۲۸۱۷۶	۵٫۵۹	۱۲۷۸۳۴	۲۵٫۳۵
زن	۴۷۵۰۹۸	۱۰۰	۳۵۳۰۳۱	۷۴٫۳۰	۳۵۲۸۱	۷۴٫۲	۱۰۸۰۴	۲۲٫۷	۲۵۳۵۳	۵۳٫۳	۵۰۶۲۹	۱۰٫۶۵

مأخذ: وبگاه مرکز آمار ایران- اطلاعات سرشماری ۱۳۹۰

❖ نتیجه گیری

توجیه پذیر است.

از آن جایی که مهاجرت یکی از اساسی ترین عواملی است که سیاست گذران و برنامه ریزان اقتصادی- اجتماعی جامعه برای کنترل جمعیت و جهت دادن به جابه جایی های جمعیتی به آن توجه دارند، شناخت الگوی مهاجرتی این زمینه را برای برنامه ریزی جمعیتی هر چه بیشتر و کارآمدتر فراهم می سازد. شناخت الگوی مهاجرتی شامل الگوی سنی مهاجرت، ساختار علل مهاجرت، ویژگی های مهاجران و ... است که مهم ترین منبع برای این اطلاعات داده های سرشماری های عمومی نفوس و مسکن هستند.

در صورت افزایش بی رویه جمعیت و عدم برنامه ریزی و ایجاد زیرساخت های مناسب و توزیع متعادل آن در سراسر نقاط کشور شاهد تراکم بی رویه جمعیت در پایتخت کشور و چند کلان شهر بزرگ خواهیم بود. در این حالت حرکت به سوی توسعه اقتصادی و شکوفایی آن غیرممکن خواهد بود (فتحی، ۱۳۹۲). استان تهران نیز به دلیل امکانات گسترده شغلی، آموزشی، بهداشتی و همچنین تجمع و تمرکز امکانات توانسته است جمعیت مهاجر بیشتری را جذب کند.

نتایج نشان می دهد که بیشترین حجم مهاجرت در گروه سنی ۲۰ تا ۳۴ ساله است. همچنین ۴۴/۴۷ درصد از مهاجرت مردان به استان تهران به دلیل دستیابی به مسکن مناسبتر، جستجوی کار و تحصیل است. به دلیل این که اکثریت مردان سرپرست خانوار هستند، خانواده نیز به پیروی از سرپرست در

بیشترین حجم آن در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله بوده است. همچنین نتایج نشان می دهد که از مجموع مهاجران تعداد ۴۷۵۰۹۸ نفر زن (۴۸٫۵۳ درصد) بود که عمده ترین دلیل مهاجرت آن ها نیز پیروی از خانواده و بیشترین حجم در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله بوده است. با توجه به نتایج به دست آمده از جدول شماره ۱، بعد از پیروی از خانوار، دستیابی به مسکن مناسبتر، جستجوی کار و تحصیل از دیگر علل مهم و عمده مهاجرت در استان در سال ۱۳۹۰ بوده است و بیش از ۱۸ درصد دیگر مربوط به سایر موارد است که شامل موارد اظهار نشده نیز می باشد.

در جدول شماره ۲، مهم ترین علل مهاجرت با تفکیک گروه های عمده سنی در هر دو جنس مرد و زن بررسی شده است. از آن جا که بیشتر مهاجران برای دستیابی به زندگی بهتر، فرصت های شغلی بیشتر و کسب درآمد بالاتر صورت می پذیرد، اکثریت خانوارها نیز به دلیل پیروی از سرپرست خانوار اقدام به مهاجرت می کنند و مهاجرت اعضای خانوار (فرد) تبدیل به مهاجرت خانوار می شود که این امر نشان دهنده سهم بالای مهاجرت در گروه سنی ۱۴-۰ ساله در هر دو جنس مرد و زن است. پیروی از خانوار در سنین ۱۵ سال و بالاتر، در زنان بیشتر از مردان است. در مورد دستیابی به مسکن مناسبتر نیز بررسی ها نشان داده اند که در گروه سنی ۱۴-۰ سال، این سهم تقریباً یکسان و در سنین ۱۵ سال و بالاتر در مردان از سهم بیش تری برخوردار هستند. این روند در مورد دو علت دیگر نیز به همین منوال است. با توجه به این که تغییر ساختار سنی بر علل مهاجرت تأثیرگذار است، این تغییرات در گروه های سنی و تأثیر آن ها بر علل مهاجرت

این مهاجرت سهم هستند تا آن جا که سهم زنان در پیروی از خانوار ۷۴٫۳ درصد است.

جدول ۲- علل مهاجرت به تفکیک گروه‌های عمده سنی و جنس در استان تهران، سال ۱۳۹۰ (درصد)

سایر علل و اظهار نشده	تحصیل	جستجوی کار	دست‌یابی به مسکن مناسب‌تر	پیروی از خانوار	کل	گروه‌های سنی	جنس
۱۰۳۷	۰٫۵۹	۰٫۵۵	۱٫۹۴	۸۶٫۵۴	۱۰۰	۱۴-۰ ساله	مرد و زن
۱۷۳۸	۱۰٫۷۷	۱۲٫۵۵	۸۸۷	۵۰۴۱	۱۰۰	۱۵-۲۹ ساله	
۲۳۰۹	۱٫۶۳	۱۱٫۹۰	۲۸۸۲	۳۴۵۴	۱۰۰	۳۰-۶۴ ساله	
۲۹۰۲	۰٫۴۰	۴٫۴۲	۳۷۷۴	۲۸۳۹	۱۰۰	۶۵ ساله و بیشتر	
۱۰۲۹	۰٫۶۴	۰٫۷۰	۱٫۹۳	۸۶٫۴۱	۱۰۰	۱۴-۰ ساله	مرد
۲۶۳۲	۱۱٫۳۸	۲۳٫۱۴	۱۲۸۲	۲۶۳۲	۱۰۰	۱۵-۲۹ ساله	
۳۲۲۴	۱٫۶۳	۱۹٫۲۸	۴۲۱۵	۴۶۷	۱۰۰	۳۰-۶۴ ساله	
۳۱۶۳	۰٫۵۴	۷٫۹۷	۴۸۵۰	۱۱۳۳	۱۰۰	۶۵ ساله و بیشتر	
۱۰۶۳	۰٫۵۴	۰٫۳۸	۱٫۹۵	۸۶٫۶۷	۱۰۰	۱۴-۰ ساله	زن
۹۱۲	۱۰٫۲۱	۲٫۷۷	۵۲۲	۷۲۶۶	۱۰۰	۱۵-۲۹ ساله	
۱۱۹۱	۱٫۶۳	۲٫۸۸	۱۲۵۶	۷۰۹۹	۱۰۰	۳۰-۶۴ ساله	
۲۶۶۳	۰٫۲۷	۱٫۱۵	۲۷۸۶	۴۴۰۷	۱۰۰	۶۵ ساله و بیشتر	

منبع: وبگاه مرکز آمار ایران- اطلاعات سرشماری ۱۳۹۰

بررسی علل مهاجرت در گروه‌های سنی نیز بیانگر حجم بالای مهاجرت‌ها در آغاز سنین جوانی و شروع به کار و تحصیل در هر دو جنس مرد و زن است و علل دیگر مهاجرت به استان تهران در گروه‌های عمده سنی از اهمیت کم‌تری برخوردار هستند.

منابع

خدایم‌رادی، حسام؛ جاوید، نورمحمد؛ دانش، مصطفی؛ وجگانی، الهه (۱۳۹۲). بررسی جریان‌های مهاجرت داخلی و مقایسه‌ی ویژگی‌های مهاجران با غیر مهاجران در ایران طی فاصله‌ی زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰. پژوهشکده‌ی آمار.

طیفوری، وحید؛ نوروزی، مهرداد؛ اکبری، صادق (۱۳۹۲). بررسی شاخص‌ها، علل و جریان‌های مهاجرت داخلی ایران با تأکید بر استان گیلان ۱۳۷۵-۱۳۹۰. مجموعه مقالات همایش تحلیل نتایج سرشماری ۱۳۹۰.

فتحی، الهام؛ نصیری‌پور، مجتبی؛ قادری، سمانه؛ نظامیوند، زهرا؛ (۱۳۹۲). بررسی روند تغییرات ساختار و ترکیب جمعیت کشور و آینده‌ی آن تا سال ۱۴۳۰.

گزیده نتایج سرشماری ۱۳۹۰، مرکز آمار ایران ۱۳۹۰.

نشریه‌ی روند مهاجرت داخلی کشور (۱۳۵۵-۱۳۹۰) با تأکید بر مهاجرت‌های بین استانی (۱۳۸۵-۱۳۹۰)، پاییز ۱۳۹۲.

نتایج سرشماری ۱۳۹۰، وبگاه مرکز آمار ایران.

